

NOVO ODKRITI FRESKI V PODRUŽNIČNI CERKVI SV. MIKLAVŽA V MEVKUŽU PRI ZGORNJIH GORJAH

Adela Železnik, Ljubljana

Spomladi leta 1985 je gorjanski župnik Nikolaj Štolcar v podružnični cerkvi sv. Miklavža v Mevkužu pri Zgornjih Gorjah pod baročnim ometom odkril dve freski, ki presenečata s svojo kvaliteto.¹

Podružnična cerkev sv. Miklavža je bila barokizirana v 17. in predelana v 18. stoletju, v skoraj prvotni obliki pa se je ohranil gotski prezbiterij, ki se po načinu oblikovanja prostora ter z značilnimi arhitekturnimi členi (mrežasta obočna shema, dva temenska skleprika, geometrične konzole) uvršča v tip prezbiterija, značilnega za gorenjsko podružnico 15. stoletja,² s to prednostjo, da je tudi datiran (ljubljski škofijski vizitator leta 1668 poroča, da je na slavaloku videl letnico 1465).³

Leta 1465 ali kmalu zatem je bil prezbiterij verjetno tudi poslikan⁴ — od te poslikave nam je bila do sedaj znana le freska sv. Krištofa na severni zunanjščini prezbiterija, ki jo je leta 1739 prikril na novo prizidani zvonik (spodnji del Krištofa, od pasu navzdol je viden na južni steni sedanje zakristije, zgornji del svetnika z Jezusom na rami pa v stolpu zvonika, dostopen s prve stopniščne ploščadi). Gre za kljub prezidavam lepo ohranjeno in kvalitetno delo Mojstra Bolfganga,⁵ po tipu sorodno upodobitvi sv. Krištofa na južni zunanjščini romarske cerkve v Crngrobu in prav tako zazidani freski istega svetnika v podružnični cerkvi sv. Nikolaja v Strahinju pri Naklem.

Novo odkriti freski zavzemata ladijsko stran sedaj baročne slavalokne stene. Na levi, severni strani slavaloka je pred temnomodrim ozadjem upodobljena svetnica z dolgimi, valovitimi lasmi in krono na glavi, ki jo obdaja zlat, v omet vrezan nimb (sl. 41). Oblečena je v svetlordečo obleko z brokatnim vzorcem temnejše rdeče barve in ogrnjena v enako patroniran plašč z umazano belo podlogo. V prostor je postavljena rahlo diagonalno in z iztegnjeno desnico

¹ O novo odkritih freskah v podružnični cerkvi sv. Miklavža v Mevkužu pri Zgornjih Gorjah je poročala že Majda Hajnrihar v seminarski nalogi z naslovom *Odkritja fresk v zadnjem desetletju na Gorenjskem*, Ljubljana 1986, pp. 10—13 (tipkopis).

² Ivan Komelj: *Gotska arhitektura*, Ljubljana 1969, p. XXXVIII (Ars Sloveniae).

³ »... prout constat ex Scriptura in Arcu Chori Videli (cet): Anno 1465.« (Vizitacijski protokol škofa Jožefa grofa Rabatte, 1668, NŠAL, Viz. 4 (od tod citirano *Vizitacijski protokol škofa Jožefa grofa Rabatte*), p. 258).

⁴ Janez Höfler: *Stensko slikarstvo na Slovenskem med Janezom Ljubljanskim in Mojstrom sv. Andreja iz Krašc*, Ljubljana 1985 (od tod citirano Höfler: *Stensko slikarstvo*), p. 69.

⁵ F. Stele je fresko uvrstil v maški krog (glej: terenski zapiski Stele, XXVIII, 31. 8. 25 in France Stele: *Gotsko stensko slikarstvo*, Ljubljana 1972 (od tod citirano Stele: *Gotsko stensko slikarstvo*), p. XIV (Ars Sloveniae), Mojstru Bolfgangu pa jo je pripisala Ksenija Rozman v članku *Freske na Jamniku*, *Kranjski zbornik* 1975, p. 190; zadnje povzema tudi J. Höfler (Höfler: *Stensko slikarstvo*, p. 69).

razpira plašč, pod katerim klečita dva gola otroka in molita (sl. 41). Svetničina leva roka in del obleke sta bila ob baročni predelavi slavoloka žal uničena.

Prizor je obdan z ornamentalnim okvirjem — ta je na notranji strani sestavljen iz dveh ozkih, belih črt, ki oklepata široko, listnato zeleno polje, v zgornjem delu freske nato preide v dve stikajoči se širši črti (temnosivo in rumeno), na levem robu freske pa v droben geometrijski vzorec rumene, modre in rdeče barve. Prizor v spodnjem delu zaključuje rdeč deteljicaš ornament, ki ga v povsem enaki obliki najdemo tudi na slavoločni steni podružnične cerkve sv. Nikolaja v Mačah nad Preddvorom, kjer obroblja slavoločno odprtino.⁶

Fresko bi že na prvi pogled lahko uvrstili v krog t. i. Mojstra Bolfganga in jo na podlagi določenih temeljnih značilnosti pripisali celo mojstru samemu.⁷ V prvi vrsti gre za način upodobitve prosto stoječe svetniške postave pred nevtralnim (v našem primeru temnomodrim ozadjem), ki ga Mojster Bolfgang, kljub sicer inovativnemu pristopu k oblikovanju človeške figure, povzema po tradicionalnih obrazcih, prek posrednikov, povzetih iz češkega slikarstva z začetka 15. stoletja. Takó našo svetnico, kljub konzervativno pojmovanemu prostorskemu ozadju, odlikuje izredna jasnost in kompaktnost obrisa ter logično gubanje draperije, ki zaradi slabe ohranjenosti freske v spodnjem delu deluje nekoliko stilizirano.

Še bolj zgovoren pa je svetničin obraz, ki kljub delni poškodovanosti kaže vse značilnosti Bolfgangove roke (sl. 40), oziroma se po svojem tipu navezuje na obraze svetniških likov v severni stranski ladji podružnične cerkve Marijinega oznanjenja v Crngrobu. Če našo svetnico primerjamo z Marijo, ki časti dete, na vzhodni steni stranske ladje omenjene cerkve, opazimo isti način oblikovanja obraza z enakimi, za Mojstra Bolfganga značilnimi ustnicami; podarjenji podbradek svetnice v našem primeru morda označuje slikarjev poskus karakterizacije starejše ženske osebe. Do podobnih zaključkov pridemo tudi ob primerjavi naše freske s sv. Volbenkom na severni steni iste ladje.⁸ Paralele s Crngrobom pa najdemo tudi, če primerjamo nekatere nadrobnosti svetničine obleke, kot na primer fragment krone, ki se zdi identičen kronama sv. Barbare in Katarine na južni steni severne ladje, ali brokatni vzorec, ki ga kljub precejšnji poškodovanosti lahko enačimo z vzorci, znanimi iz Bolfgangove delavnice (Crngrob — sv. Volbenk, Mirna — sv. Doroteja ...).

Če je freska stilno dokaj lahko določljiva, pa se zaplete pri njeni ikonografski opredelitvi. Svetnice z dvema otrokoma nam še ni uspelo zadovoljivo identificirati⁹ — dopuščamo svedea tudi možnost, da je imela na svoji, sedaj uničeni levi strani dodaten atribut, ki bi nam stvar olajšal. Na podlagi določene ikonografske sorodnosti s plastiko sv. Jedrti iz istoimenske cerkve v Dravogradu,¹⁰ bi se morda vendarle lahko odločili za to svetnico, toliko bolj zato, ker iz vizitacijskih zapiskov izvemo, da je še sredi 17. stoletja na tem mestu stal stranski oltar z zidano gotsko menzo, posvečen sv. Jedrti.¹¹ Prav tako je tudi na novejšem baročnem oltarju sv. Lucije, ki stoji ob severni strani cerkvene

⁶ Cf. Vilma Praprotnik, Ornamentika slikanih okvirov v srednjeveškem stenskem slikarstvu v Sloveniji, ZUZ, n.v. X, 1973, pp. 72—73.

⁷ Obe freski je pripisala Mojstru Bolfgangu tudi Majda Hajnrhar (cf. op. 1), vendar pa se, razen nekaj splošnih oznak, v nadrobnejšo primerjalno analizo ni spuščala.

⁸ Za slikovno primerjavo cf.: Stele: *Gotsko stensko slikarstvo*, repr. 55, 56.

⁹ Na tem mestu se zahvaljujem prof. dr. Emilijanu Cevcu za prijazno pomoč.

¹⁰ Emilijan Cevc: *Srednjeveška plastika na Slovenskem: od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja*, Ljubljana 1963, repr. 184.

¹¹ »Secundum Altare a parte Evangelij S(anctae) Gertrudi Dicitum consecratum, mensam lapideam habet integram...« (Vizitacijski protokol škofa Jožefa grofa Rabatte, p. 258). Oltar, posvečen sv. Jedrt (Gertrudi) omenja tudi škofijski vizitator Scarlicchi (cf. op. 15).

ladje v Mevkužu, na desni strani v lesu upodobljena sv. Jedrt, v nunskem oblačilu in z običajnim atributom — preslico v desnici.

Zveze z omenjeno svetnico torej obstajajo, dokončno potrditev pa zaenkrat še puščamo odprto.

Slikarsko kvalitetnejša se zdi freska na drugi, južni strani slavoloka. Kot *pendant* naše svetnice je naslikan svetnik mladostnega obraza, ki sedi na lesenem prestolu (sl. 43). V levi roki drži palmovo vejo, z desnico blagoslavlja, na levem stopalu pa mu leži lev in se zaupljivo stiska k svetnikovi nogi. Svetnik je oblečen v krajšo, verjetno do srede meč segajočo plemiško obleko zelene barve, okrašeno z rdečim brokatnim vzorcem in razporki v spodnjem delu, obrobjenimi z belim krznom. Okoli ledij je prepasan z okratim pasom s sponko, obroba enake barve pa obdaja tudi vratni izrez in razporek na prsih. Ogrnjen je v rahlo rožnat plašč z rdečerjavo podlogo. Pričesko ima še tradicionalno, z daljšimi kodrastimi lasmi, okoli glave pa svetel nimb, katerega konture niso vrezane v omet.

Prizor je uokvirjen z enakim ornamentalnim robom kot leva svetnica, le da v zgornjem delu manjka dvobarvni, temnosivo — rumeni pas. Ozadje je ravno tako temnomodro, pojavi pa se tlak, ki je enobarven (oker), a z barvnim nianširanjem že nakazuje tridimenzionalnost naslikanega prostora.

Tudi pri tej freski spoznamo roko Mojstra Bolfganga pri oblikovanju svetnikovega plašča, preseneča pa izredna kvaliteta svetnikove postave, ki s svojimi proporci deluje že relativno renesančno. K temu pripomore še izredno lepo oblikovana desna roka ter v prostor perspektivično pravilno postavljeni stopali (zaradi ležečega leva je vidno samo levo) z nenavadno kvalitetno oblikovanimi čevlji, katerih za 15. stoletje običajna konica je komaj nakazana.¹² Če vse to primerjamo s tradicionalno oblikovano svetnikovo glavo z idealiziranim, lepотно neizdiferenciranim obrazom (sl. 42), ki po tipu spominja na obraze Maškega mojstra (predvsem v prizoru pohoda in poklona svetih treh kraljev na severni steni podružnične cerkve sv. Nikolaja v Mačah), se nam nehote vsili misel, da se je moral slikar v primeru upodobitve svetnikovega telesa poslužiti grafične predloge; na to nas še posebno napeljuje zelo specifična drža leva.

Kljub temu, da svetnikov obraz govori prej za Maškega mojstra kot pa za Mojstra Bolfganga (enako velja tudi za obraz drugega, frontalno h gledalcu obrnjenega otroka pod svetničnim plaščem na prejšnji freski) (sl. 41), moramo obe novo odkriti freski, kot najbrž tudi sv. Krištofa s severne zunanjsčine prezbiterija, pripisati isti slikarski delavnici, saj ni izključeno, da sta omenjena mojstra (vsaj na začetku) delala skupaj — Maški mojster kot učenec Mojstra Bolfganga.¹³

Ikongrafsko bi svetnika najverjetneje označili kot sv. Primoža,¹⁴ ki mu je bil posvečen tudi stranski oltar na tem mestu,¹⁵ čeprav nekoliko moti dejstvo,

¹² Tudi na podlagi oblike čevljev bi fresko lahko datirali v sredo 15. stoletja (informacija prof. dr. Angelosa Baša, za kar se mu lepo zahvaljujem).

¹³ Na to možnost je ravno v primeru mevkuškega sv. Krištofa opozoril že J. Höfler, op. cit., p. 23, isto fresko pa je K. Rozman najprej uvrstila v maški krog (ead.: *Stensko slikarstvo od 15. do srede 17. stoletja na Slovenskem. Problem prostora*, Ljubljana 1964, p. 25 (doktorska disertacija, tipkopi).

¹⁴ Glede na atribut bi prišel v poštev tudi sv. Vid (za legendo glej: Joseph Braun: *Tracht und Attribute der Heiligen in der Deutschen Kunst*, Stuttgart 1943, p. 733), vendar se zdi ta možnost, zaradi izredne redkosti svetnikove tovrstne upodobitve, predvsem pa zaradi južnega stranskega oltarja, dokumentirano posvečenega sv. Primožu (cf. op. 15), malone izključena.

¹⁵ »... et duo [scil. altaria]: in cornu Evangelii Sanctae Gertrudi, et in cornu S(anc)tae Epistulae dicatum S(anc)to Pri(m)o.« (Vizitacijski protokol škofa Rajnalda Scarlicchija, 1631, NŠAL, Viz. 1, p. 271).

da se obenem z njim ne pojavlja tudi sv. Felicijan, s katerim sta praviloma upodobljena skupaj.

Poslikava se od obravnavanih fresk nadaljuje proti vrhu slavoloka, kjer očitno preide v motiv Marijinega oznanjenja. Nad prizorom sv. Primoža namreč vidimo del t. i. krakeliranega tlaka sive barve, s koščkom svetlovijolične draperije in ostanikom nekakšnega pohištva na desni strani (Marijinega bralnega pulta?). Žal je videti ta del poslikave precej uničen.

Poleg preostale, po vsej verjetnosti zgodnjebaročne poslikave (grb na severni steni prezbiterija in nekaj posvetilnih križev), ki se je tudi prikazala na dan ob prizadevanju g. Štolcarja, naj omenimo še dva srednjeveška posvetilna križa na vzhodni strani prezbiterija in v zahodnem delu južne stene ladje, ki verjetno datirata v čas posvetitve prezbiterija. Kot kažejo fragmenti z novo odkritimi freskami najbrž istočasne poslikave, ki presevajo skozi grobo odstranjeni vrhnji omet na južni in severni steni ladje, je bila cerkvena notranjščina v celoti poslikana. Zaradi temeljitih baročnih prezidav se zdi precej okrnjena, a glede na izredno kvaliteto obravnavanih fresk lahko računamo na enkratno spomenik našega srednjeveškega slikarstva, ki bi, strokovno odkrit,¹⁶ lahko znatno obogatil opus Mojstra Bolfganga in njegove delavnice ter obenem jasneje opredelil meje njegovih slikarskih zmogljivosti, tudi v primerjavi s širšim srednjeevropskim prostorom.

NEUENTDECKTEN FRESKEN DER FILIALKIRCHE ST. NIKOLAUS IN MEVKUŽ BEI ZGORNJE GORJE

Im Frühjahr 1985 hat der Pfarrer von Gorje Nikolaj Štolcar in der Filialkirche St. Nikolaus bei Zgornje Gorje unter dem Barockverputz zwei äusserst wertvolle Fresken entdeckt.

Die Kirche St. Nikolaus wurde zwar barockisiert, mittelalterlich blieb jedoch das im Jahre 1465 entstandene Presbyterium, das in derselben Zeit auch bemalt worden sein dürfte. Von dieser Malerei hat sich das Fresko des Hl. Christof an der südlichen Aussen- seite des Presbyteriums erhalten, das sich jetzt im Innern des später angebauten Turmes befindet.

Zur selben Malerei wie das Fresko des Hl. Christophorus (zweifellos das Werk des sog. Meisters Bolfgangus) gehören wahrscheinlich auch die zwei neuentdeckten Fresken an der Schiffseite der Triumphbogenwand. An der Nordseite befindet sich eine ikonographisch sehr interessante Heilige mit Mantel, unter dem zwei nackte Kinder knien und beten, an der Südseite aber ein thronender Heiliger mit Palmzweig in seiner Rechten und einem Löwen ihm zu Füssen. Im letzteren Fall geht es höchstwahrscheinlich um den Hl. Primus, die Schutzmantelheilige dürfte die Hl. Gertrude sein (das letzte Wort ist hier noch nicht gesprochen). Wie aus den Visitationsberichten aus dem Jahre 1631 hervorgeht, gehörten die beiden Fresken noch im 17. Jh. zu den Seitenaltären, die der Hl. Gertrude und dem Hl. Primus gewidmet waren.

Ein Vergleich der neuentdeckten Fresken mit dem Gesamtwerk des Meisters Bolfgangus (vor allem mit der Malerei im nördlichen Seitenschiff der Filialkirche in Crngrob) offenbart, dass die Fresken zweifellos der erwähnte Meister selbst ausgeführt hat, bei der Gestaltung des Hl. Primus ist aber allem Anschein nach auch der Meister aus Mače (Matschach) beteiligt gewesen (das Gesicht des Heiligen!).

Die Fresken stellen zweifellos ein ausserordentlich wertvolles Werk dar, eine Rarität in unserer mittelalterlichen Kunstlandschaft. Bemalt wurde allem Anschein nach auch das Kirchenschiff, doch scheint die Malerei in grossen Masse beeinträchtigt zu sein.

¹⁶ ZVNKD Kranj se bo lotil odkrivanja fresk, takoj ko bo cerkev pokrita z novo streho.